

УДК 376-053.4-056.264

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-2-51>

Юлія РІБЦУН,

orcid.org/0000-0002-2672-3704

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії
Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України
(Київ, Україна) logojuli@i.ua*

Марія-Вікторія БОДНАРЧУК,

orcid.org/0009-0009-2735-3774

*студентка IV курсу факультету педагогіки і психології
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) mariyabodnaryuk11@gmail.com*

ЛОГОДІАГНОСТИКА НАВИЧОК РОЗУМІННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

У статті досліджено проблему формування навичок розуміння та використання прийменникових конструкцій у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Визначено теоретичні засади вивчення ЗНМ як психолого-педагогічної проблеми, запропоновано сучасне тлумачення зазначеного мовленнєвого порушення, охарактеризовано особливості мовленнєвого розвитку дошкільників, які мають перший, другий, третій рівні мовленнєвого розвитку при ЗНМ. Розроблено та апробовано методику логопедичної діагностики, засновану на логосинергетичному підході (Рібцун, 2021), що включає завдання на рівні як імпресивного, так і експресивного мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ.

Експериментальне дослідження, проведене на базі Логопедично-корекційного центру «Країна мовлення», показало різні результати серед дітей із загальним недорозвитком мовлення: а) дошкільники з високим рівнем мовленнєвого розвитку правильно використовували іменниково-прийменникові конструкції, що засвідчило позитивну динаміку в розвитку мовленнєвих і когнітивних навичок; б) діти із середнім рівнем виконували завдання з деякими помилками, що вказує на потребу в удосконаленні навичок; в) дошкільники з низьким рівнем мовленнєвого розвитку показали значні труднощі у виконанні завдань і тому потребують подальшої цілеспрямованої індивідуальної корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на формування мовленнєвих і когнітивних навичок. Кількісні та якісні результати проведеної логодіagnostики дали змогу розробити корекційну методику, яка включає ігрові вправи, застосування диференційованого підходу та поступове ускладнення завдань.

Ключові слова: експресивне та імпресивне мовлення, загальний недорозвиток мовлення, діти дошкільного віку з особливими мовленнєвими потребами, прийменникові конструкції, логодіagnostика.

Yulia RIBTSUN,

orcid.org/0000-0002-2672-3704

*PhD (Education), Senior researcher,
Senior Researcher at the Department of Speech Therapy
Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) logojuli@i.ua*

Mariia-Viktoriia BODNARIUK,

orcid.org/0009-0009-2735-3774

*4th year student of the Faculty of Pedagogy and Psychology
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) mariyabodnaryuk11@gmail.com*

LOGODIAGNOSTICS OF SKILLS FOR UNDERSTANDING AND USING PREROSITIONAL CONSTRUCTIONS IN PRESCHOOL AGE CHILDREN WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT

The article investigates the problem of forming skills in understanding and using prepositional constructions in preschool children with general speech underdevelopment (GSD). The theoretical principles of studying GSD as a

psychological and pedagogical problem are determined, a modern interpretation of the specified speech disorder is proposed, and the features of speech development of preschoolers who have the first, second, and third levels of speech development with GSD are characterized. A logodiagnostics methodology has been developed and tested. The diagnostic examination is based on the logopsychosynergetic approach (Ribtsun, 2021) and includes tasks at the level of expressive and expressive speech of preschool children with GSD.

An experimental study conducted at the Speech Therapy and Correction Center «Land of Speech» showed different results among children with general speech underdevelopment: a) preschoolers with a high level of speech development correctly used noun-preposition constructions. This indicated positive dynamics in the development of speech and cognitive skills; b) children with an average level performed tasks with errors. This indicates the need to improve skills; c) preschoolers with a low level of speech development found significant difficulties in completing tasks. Such children need further targeted individual correctional and developmental work aimed at the formation of speech and cognitive skills. The quantitative and qualitative results of the conducted speech diagnostics made it possible to develop a correctional methodology. It includes game exercises, the use of a differentiated approach, and gradual complication of tasks.

Key words: expressive and impressive speech, general speech underdevelopment, preschool children with special speech needs, prepositional constructions, logodiagnostics.

Постановка проблеми. Мовленнєва діяльність відіграє важливу роль у розвитку дитини, оскільки вона є основним засобом спілкування, пізнання навколишнього світу та вираження власних думок і почуттів. У дошкільному віці саме мовлення стає ключовим інструментом соціалізації та когнітивного розвитку, створюючи підґрунтя для подальших навчальних досягнень. Формування мовлення починається з раннього віку і відображає взаємодію біологічних, соціальних та психологічних факторів. Проте значна кількість дітей має мовленнєві труднощі, серед яких загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) є однією з найпоширеніших проблем (Соботович, 2005 : 3).

ЗНМ характеризується порушеннями різних аспектів мовлення: фонетико-фонематичного, лексичного та граматичного (Трофименко, 2007 : 12). У дітей із ЗНМ особливі утруднення викликає засвоєння граматичних категорій, зокрема правильне розуміння та вживання прийменникових конструкцій. Останнє потребує повного розуміння абстрактних зв'язків між об'єктами, що вимагає певного рівня когнітивного розвитку. Досить часто діти із ЗНМ неправильно використовують прийменники або взагалі уникають їх, т. ч. порушуючи формування зв'язного мовлення та створюючи бар'єри для спілкування (Рібцун, 2021). Саме тому таким важливим є дослідження та впровадження ефективних методик, які б сприяли розвитку навичок правильного використання прийменників дітьми із ЗНМ.

Аналіз досліджень. Проблематика загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку залишається в центрі уваги таких науковців, як І. Безверха, І. Брушневська, Е. Данілавичук, С. Заплатна, В. Кисличенко, І. Красновська, А. Куренкова, Г. Луканович, І. Мартиненко, І. Марченко, Ю. Рібцун, К. Рожкова, Є. Соботович, М. Солодовник, О. Теницька, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін. Результати наукових досліджень сприяють поглибленню розуміння стану мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ,

зокрема у контексті засвоєння прийменникових конструкцій. Виявлено, що труднощі в розумінні та використанні прийменників є суттєвою перешкодою для розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку. Результати проведених досліджень дозволяють уточнити механізми порушень мовленнєвого розвитку та запропонувати ефективні методи корекції, котрі базуються на принципах логопсихосинергетики (Рібцун, 2021) та індивідуального підходу.

На сучасному етапі логопедичної науки ЗНМ розглядається як складне мовленнєве порушення, що проявляється у недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному та/чи експресивному рівні, а також тих функцій та операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам'яті та контролю різних модальностей), внаслідок дії шкідливих екзогенних і/чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному) (Рібцун, 2024 : 82). До таких порушень можуть належати моторна та сенсорна алалії, складні форми дизартрії та ринолалії, а також розлади мовлення у дітей з інтелектуальними труднощами чи при дитячому церебральному паралічі. Підкреслюється важливість врахування як екзогенних, так і ендогенних чинників у розумінні цих порушень, оскільки вони мають значний вплив на розвиток мовлення та когнітивних здібностей дитини (Рібцун, 2021 : 886).

Труднощі у розумінні та використанні прийменникових конструкцій дітьми *першого рівня мовленнєвого розвитку* значно ускладнюють загальний розвиток мовлення. При недостатньому розумінні прийменникових конструкцій діти можуть неправильно трактувати просторові або часові відношення, які ці конструкції виражають. Наприклад, дошкільники із ЗНМ досить часто помилково вказують місцезнаходження предметів, бо не зовсім розуміють значення вжитих прийменників «на» і

«під» (наприклад, «під столом» і «на столі»), неправильно інтерпретують значення таких конструкцій, як «поруч з», «за столом», «позаду».

У процесі вживання прийменникових конструкцій дошкільники *другого рівня мовленнєвого розвитку* також стикаються з труднощами, що проявляються у пропуску або заміні прийменників. Наприклад, замість правильного використання конструкцій типу «на столі» дитина може сказати «на стіл», що є граматично неправильним. Помилкове вживання прийменників ускладнює встановлення логіко-просторових зв'язків між предметами і діями, що негативно позначається на якості мовлення та на здатності формувати більш складні мовленнєві конструкції.

У дітей із *третьім рівнем мовленнєвого розвитку* відмічаються утруднення у розумінні складних логіко-граматичних конструкцій. Характерними залишаються помилки у використанні простих і складних прийменників. Діти часто не розуміють тонких відмінностей у використанні прийменників у більш складних конструкціях, таких як «під час», «через», «завдяки» або «поруч з». Ці конструкції можуть бути сприйнятими невідповідно значенню, і замість правильного застосування прийменників діти використовуватимуть інші, менш точні, або взагалі їх пропускати. Помилки при вживанні простих і складних прийменників є характерними для цього рівня розвитку та створюють труднощі у вираженні зв'язків між предметами і діями, що є важливим етапом у засвоєнні мови (Шеремет, 2010 : 245).

Було з'ясовано, що розвиток мовлення, як перша сигнальна система, має значний вплив на другу сигнальну систему, тобто на всі ін. вищі психічні функції. Аналіз наукових психолого-педагогічних літературних джерел і досвід практичного навчання дітей дошкільного віку зі складними порушеннями мовлення (Л. Андрусишин, С. Конопляста, І. Мартиненко, Ю. Ріббун, Т. Сак, Є. Соботович та ін.) свідчать, що у таких дітей спостерігаються значні труднощі на рівні зорового та фонематичного сприймання, уваги, пам'яті, мислення, емоційно-вольової сфери. Зазначені порушення негативно впливають на загальний і мовленнєвий розвиток, ускладнюючи навчання та соціальну адаптацію (Ріббун, 2024).

Формування навичок розуміння та використання прийменникових конструкцій є важливою складовою корекційної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають загальний недорозвиток мовлення. Прийменникові конструкції є важливими для розвитку граматичної правильності мовлення, оскільки вони допомагають дітям виражати просторові, часові та логічні зв'язки між предметами і явищами, що є важливою частиною психомовлен-

нєвої діяльності. Комплексна корекційно-розвивальна робота, що включає вправи на формування та використання прийменникових конструкцій, дозволяє не тільки покращити мовленнєві навички, а й підтримати загальний розвиток дитини, зокрема її пізнавальні та когнітивні здібності. Прийменникові конструкції сприяють розвиткові граматичних структур і формуванню відмінкових форм, які є базовими для побудови речень різної структури (Брушневська та ін., 2021).

Вживання прийменникових конструкцій тісно пов'язане з формуванням граматичної категорії відмінка. Робота над засвоєнням прийменникових конструкцій відбувається відповідно до онтогенетичного розвитку мовлення. Зокрема, опрацьовуються такі форми: 1) родовий відмінок – у значеннях приналежності (вуха у зайця), відсутності (чашка без ручки) чи матеріалу (кулька з глини); 2) давальний відмінок – для позначення непрямого об'єкта (дамо моркву зайчику) чи просторових відношень (машина їде по дорозі); 3) знахідний відмінок – у значеннях прямого об'єкта (дівчинка тримає ляльку) та просторових відношень (кубики поклали у коробку); 4) орудний відмінок – для вираження знаряддя дії (хлопчик малює олівцем), сумісності (дівчинка їде з кошиком) та місця дії (котик сидить під столом); 5) місцевий відмінок – завжди вживається з прийменниками та використовується для позначення місця (діти граються на килимку) чи знаряддя дії (їхали на машині) (Ріббун, 2011 : 16).

Отже, аналіз наукових джерел і практичних даних засвідчує, що загальний недорозвиток мовлення у дітей дошкільного віку має комплексний характер і пов'язаний із недоліками як мовленнєвої, так і пізнавальної діяльності. Серед найбільш виражених труднощів – засвоєння прийменникових конструкцій, що негативно впливає на зв'язність висловлювань. Ці труднощі пов'язані з недостатнім розвитком уваги, пам'яті та фонематичного сприймання. Використання прийменниково-іменникових конструкцій у логокорекційній роботі, відповідно до сучасних наукових підходів, сприяє не лише мовленнєвому, а й загальному психічному розвитку дитини. Це підкреслює необхідність системного та індивідуалізованого підходу до подолання ЗНМ у дошкільному віці.

Мета статті – розробити та експериментально обґрунтувати ефективність методики формування навичок розуміння і правильного вживання прийменникових конструкцій у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, що сприятиме покращенню їх мовленнєвих здібностей та підготовці до навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розуміння та використання прийменникових конструкцій є

важливим аспектом формування граматичного складника мовлення у дітей дошкільного віку. Особливо це стосується дітей із ЗНМ, у яких спостерігаються помітні труднощі в опануванні лексико-граматичних засобів мови. Зважаючи на важливість та актуальність обраної теми дослідження, на базі Логопедично-корекційного центру «Країна мовлення» (м. Тернопіль) нами проведене діагностичне дослідження, спрямоване на визначення сформованості розуміння та використання прийменникових конструкцій дітьми середнього дошкільного віку із ЗНМ (другий і третій рівні мовленнєвого розвитку).

Процес логодіагностики передбачав:

1) відбір дітей – у дослідженні брали участь п'ятеро дітей із ЗНМ (двоє з другим рівнем, троє з третім рівнем мовленнєвого розвитку);

2) підбір ігрових завдань – для проведення діагностики нами розроблено серію завдань, спрямованих на вивчення розуміння та використання дошкільниками прийменників у мовленні;

3) проведення обстеження – нами були розроблені протоколи, в яких фіксувались результати виконаних дітьми діагностичних завдань;

4) аналіз результатів – відповідно до отриманих результатів обстежених було згруповано по окремих рівнях: високий, середній, низький.

Наведемо розроблені діагностичні проби на імпресивному (проба № 1–3) та експресивному (проба № 4–6) рівнях.

Проба № 1 «Знайди чарівний скарб». *Мета:* перевірити розуміння прийменникових конструкцій (над, під, біля, за, перед). *Обладнання:* сюжетна картинка із зображенням палацу, річки, моста, лісу; дрібні іграшки (дерево, скринька).

Хід. Логопед розповідає казку: «Ця історія трапилась в одному чарівному королівстві. Мефодій, старий багатий господар палацу, давно заховав свій скарб – золоті монети і прикраси. А де саме заховано скарб Мефодій вже забув. Щоб допомогти Мефодію у пошуках скарбу, до королівства приїздило багато шукачів, але ніхто схованку так і не знайшов. Нумо спробуймо і ми з тобою пошукати цей скарб. Допоможе нам це зробити карта-підказка». Педагог пропонує дитині здійснити пошук, показавши зазначене місце: «Може скарб захований під мостом?» (за деревом, біля річки), допомагає за потреби. Пошук закінчується знаходженням скарбу.

Інструкція: «Слухай уважно підказки і шукай скарб».

Проба № 2 «Допоможи феї!». *Мета:* перевірити розуміння прийменникових конструкцій засобом виконання практичних дій. *Обладнання:* іграшки – лялька-фея, чарівна паличка, квітка, грибочок, камінь, пенёк, гніздо, шишка, пташка.

Хід. Логопед розповідає: «Подивись, хто до нас завітав сьогодні! Це незвична лялька, фея. Вона запрошує тебе на лісову галявину, щоб разом пограти. Ти згоден (згодна)? Фея пропонує виконати її цікаві завдання. За кожну правильну відповідь фея подарує тобі яскраву намистинку. А в кінці гри ми зможемо разом зробити з намистинок браслетик».

Незвичні завдання: «Доторкнись чарівною паличкою до грибочка», «Постав квітку біля каменю», «Підніми чарівну паличку над головою», «Поклади шишку на пенёк», «Посади пташку у гніздечко». Педагог спостерігає, допомагає, заохочує дошкільника: «Як чудово ти виконуєш завдання феї!».

Проба № 3 «Хто (що) де знаходиться?». *Мета:* перевірити розуміння прийменникових конструкцій у запропонованому контексті. *Обладнання:* сюжетна картинка із зображенням пікніка, іграшкова лупа.

Хід. Логопед розповідає: «Одного разу родина Василенків пішла на пікнік. Їх малий синочок Івасик, який був на пікніку вперше, став уважно роззиратись навколо. Візьми лупу і допоможи Івасику знайти щось цікаве».

Пізнавальні завдання: «Покажи, що на скатертині (в (біля) кошику (-а))», «Покажи, хто сховався від хлопчика під кущем» (їжачок), «Покажи хто перелітає з квітки на квітку (літає над квіткою, збирає нектар з квітів, злетів з дерева, визирає з-за дерева)» (метелик, бджола, ворона, зайчик).

Проба № 4 «Де ховається зайчик?». *Мета:* діагностувати використання прийменників у мовленні. *Обладнання:* іграшковий ведмедик, набір картинок із зображенням зайчика.

Хід. Логопед показує дитині іграшкового ведмедика, обіграє його і каже: «Привіт! Я ведмедик Топа. Мій найкращий друг, зайчик Стрибайчик, десь сховався, і я ніяк не можу його знайти. Ми дуже любимо грати в хованки і мені завжди вдавалось швидко знайти свого друга. А от сьогодні ніяк не вдається. Допоможи мені, будь ласка, в пошуках. Разом ми обов'язково знайдемо Стрибайчика!». Ведмедик озирається на всі боки, шукає зайчика в різних місцях, але «не бачить» його, що стимулює дитину активніше відповідати та підказувати. Логопед почергово показує дитині картинки і запитує: «Підкажи ведмедику, де може сховатися зайчик?». Дитина відповідає: «Зайчик за кущем (біля куща)».

Інструкція: «Допоможи ведмедику відшукати свого друга. Підкажи, де сховався зайчик?».

Проба № 5 «Де хто живе?». *Мета:* перевірити правильне використання прийменників, вміння описувати просторове розташування предметів. *Обладнання:* сюжетна картинка «Просторий фермерський двір з будівлями для тварин».

Хід. Логопед розповідає: «У фермера Грицька велике господарство – свійські тварини і птахи. Сьогодні дядько Грицько поїхав у невідкладних справах і затримався. Він зателефонував своєму другу Стецьку та попросив його розташувати тварин у відповідних будівлях. Стецько розгубився, адже він приїхав з міста і не вмів чітко зорієнтуватись хто з тварин де живе». Логопед показує сюжетну картинку та запитує: «Де живуть кури?» (Дитина відповідає: «Кури у курнику»); «Де відпочиває собака?» («Собака у будці»); «Куди потрібно завести кобилу з лошам?». («Кобила з лошам у конюшні; завести в конюшню») (корови в корівнику, свиня з поросятами – в свинарнику). Педагог хвалить дитину за правильні відповіді і при потребі надає допомогу.

Інструкція: «Подивись на картинку і скажи, де живуть тварини».

Проба №6. «Де заховалось кошеня?». *Мета:* перевірити правильне використання прийменникових конструкцій (на, під, біля, за, перед, у, між тощо). *Обладнання:* іграшкове кошеня, коробка, подушка, полиця, шафа.

Хід. Логопед знайомить дитину з іграшковим кошеням: «Поглянь, яке в нас гарненьке кошеня (гладить по голівці) – руденьке, пухнастеньке, а до того ж ще веселе і непосидюче, цікаве до всього. Щоранку, коли я заходжу до кімнати, воно уже встигне заховатися і іноді знайти його нелегко! От і зараз не знаю куди воно сховалось. Допоможеш мені його знайти? Подивись уважно довкола і спробуй знайти, де ж кошеня сховалось цього разу!». Педагог ховає кошеня в різних місцях і запитує дитину: «Де кошеня?». Дитина має відповісти повним реченням: «Кошеня сидить у коробці» (визирає з-під шафи; залізло на полицю). Логопед хвалить дитину за спостережливість, уважність, старанність, а при помилкових відповідях підказує. Додаткове завдання: запропонувати дитині самій сховати кошеня і описати його місцезнаходження: «Я заховав (-ла) кошеня за (в, під...)».

Інструкція: «Допоможи мені знайти непосидюче кошеня. Підкажи, де воно сховалось?».

У таблиці 1 наведені результати виконання логодіagnostичних завдань кожною дитиною, де

представлені бали: А. Розуміння прийменникових конструкцій → В. Використання в мовленні → С. Загальний бал (А + В) → D. Рівень виконання. Аналіз результатів дозволив визначити індивідуальні ступені сформованості вищезазначених навичок у дошкільників, т. ч. прогнозуючи напрями та обсяг корекційно-розвивальної роботи з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку (РМР).

Оцінка рівня розуміння та вживання прийменникових конструкцій (РВПК) здійснюється за загальним балом: а) високий рівень (↑ 16 балів) – свідчить про достатнє РВПК; б) середній рівень (12–16 балів) – допущення помилок, наявність труднощів в окремих випадках вживання; в) низький рівень (↓ 12 балів) – значні труднощі у РВПК, отже дошкільники потребують проведення цілеспрямованої логопедичної роботи у засвоєнні РВПК.

На основі проведеного дослідження були отримані наступні результати (див. рис. 1).

Троє реципієнтів мають третій рівень мовленнєвого розвитку, однак кількість отриманих ними балів різна. Лев К., у якого третій рівень мовленнєвого розвитку, отримав 10 балів за розуміння прийменникових конструкцій (ПК) та 8 – за їх вживання, що засвідчило високий рівень виконання завдань. Хлопчик активно включався в роботу, був уважним і зацікавленим при виконанні діагностичних проб. У Лева К. достатньо розвинені когнітивні здібності, сенсорно-перцептивні процеси, проте дещо обмежений словниковий запас. Хлопчик не лише правильно розуміє значення ПК, а й прагне доречно використовувати у власному мовленні, що дозволить йому досягти відносно швидких результатів у логокорекції. Водночас у зв'язному мовленні Лева К. спостерігаються окремі граматичні та лексичні помилки, можливі випадки порушення послідовності зв'язних висловлювань, що відповідає критеріям ЗНМ (3 рівень мовленнєвого розвитку) та вказує на доцільність подальшої корекційної роботи у цьому напрямі.

Матвій Н. та Ангеліна О. також мають третій рівень мовленнєвого розвитку, але бали, які вони

Таблиця 1

Результати проведеної логодіagnostики

Ім'я дитини	РМР	Розуміння	Використання	Загальний бал	Рівень виконання
		прийменникових конструкцій			
Лев К.	3	10	8	18	високий
Матвій Н.	3	6	7	13	середній
Ангеліна О.	3	8	7	15	середній
Давид П.	2	8	6	14	середній
Іван С.	2	6	5	11	низький

отримали, відповідають показникам середнього рівня виконання проб. Матвій Н. одержав 6 балів за розуміння ПК і 7 балів за їх використання, що свідчить про наявність труднощів у граматичному оформленні висловлювань. Увага хлопчика нестійка, під час роботи він досить часто відволікається (дивиться у вікно, бігає до стелажів з іграми, розглядає їх). Це впливає на точність виконання завдань, адже він припускається помилок у побудові речень, інколи використовує ПК механічно, без усвідомлення їхньої ролі та місця в реченні. Однак у Матвія Н. загалом досить розвинене мовлення і при умові проведення систематичної роботи він зможе значно покращити свої результати.

Ангеліна О. набрала 8 балів за розуміння та 7 балів за використання ПК, що є дещо кращим показником, ніж у Матвія Н., але все ще відповідає середньому рівню виконання завдань. Дівчинка в повному обсязі сприймає мовленнєвий матеріал, проте іноді плутає схожі за значенням і звучанням прийменники або неправильно вживає їх у реченні. Помилки Ангеліни О. здебільшого пов'язані з вибірковою неуважністю до деталей завдання. Водночас дівчинка проявляє зацікавленість у роботі, особливо коли проби подані в ігровій або творчій формі, що вказує на наявний потенціал для подальшого мовленнєвого розвитку за умов постійної корекційної роботи.

Двоє дітей (Давид П. та Іван С.) мають другий рівень мовленнєвого розвитку, проте показники результативності їх роботи дещо відрізняються. Давид П. отримав 8 балів за розуміння ПК та 6 балів за їх використання, що вказує на здатність хлопчика сприймати більшість ПК на слух, вод-

ночас відчуваючи деякі утруднення при самостійному використанні ПК у мовленні. Такий розрив між розумінням і використанням ПК може пояснюватись нерівномірним дозріванням мовленнєвих зон мозку, що підтверджується даними енцефалограми.

Варто пам'ятати, що тім'яна кора відповідає за орієнтування у відношеннях між об'єктами, просторове мислення, котре лежить в основі розуміння значень просторових прийменників, а скроневі ділянки беруть участь в обробці семантики слів, забезпечуючи сприйняття ПК. Зважаючи на вік хлопчика, вказані мозкові ділянки вже здатні повноцінно функціонувати. Проте, активне використання ПК вимагає залучення і лобних ділянок кори головного мозку, зокрема зони Брока, котра відіграє провідну роль у засвоєнні синтаксичних конструкцій різних типів та активного мовлення загалом. Зважаючи на те, що ці мозкові структури дозрівають пізніше, розрив у показниках між розумінням і використанням ПК є цілком закономірним явищем на етапі активного формування мовлення.

Попри всі зміни, зафіксовані проведеною енцефалограмою, і наявні труднощі навичок цілеспрямованого зосередження, Давид П. проявляв інтерес до виконання логодіагностичних завдань. Саме тому під час логопедичної роботи буде доцільним використання інтерактивних технологій (мультимедійні презентації, анімовані завдання тощо). Корекція в даному випадку має спрямовуватись на вироблення у хлопчика навичок усвідомленого використання ПК. Проведення регулярних вправ на просторову орієнтацію, вико-

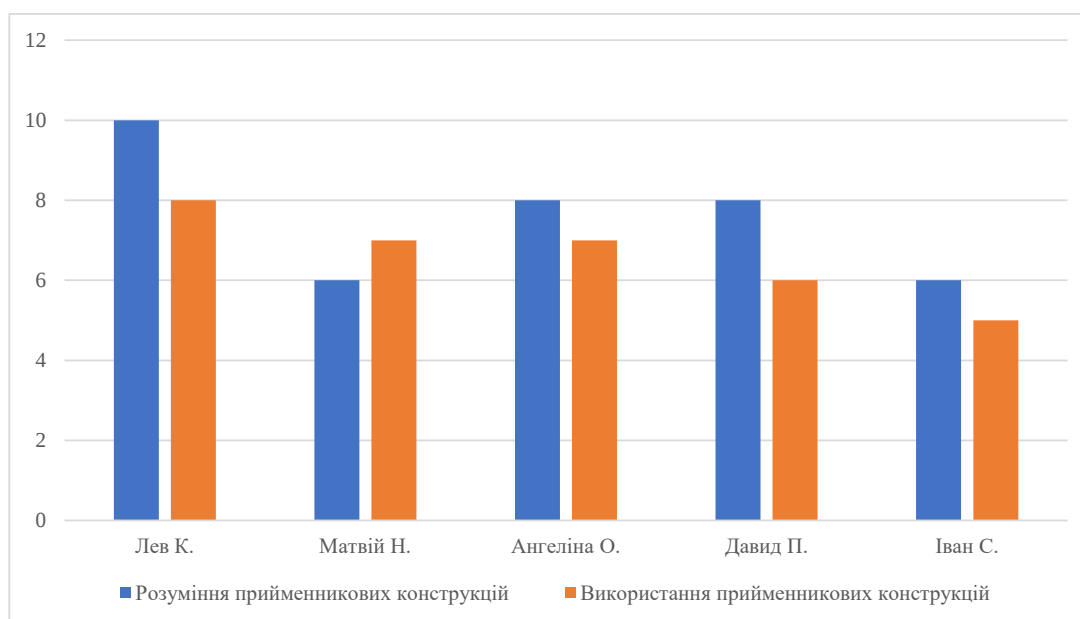

Рис. 1. Діаграма результатів виконання логодіагностичних завдань дітьми із ЗНМ

нання завдань з візуальною підтримкою сприятимуть глибшому розумінню ПК і їх правильному використанню у висловлюваннях.

Іван С. отримав 7 балів за розуміння ПК і 5 балів за їх використання, що свідчить про низький рівень засвоєння прийменникових структур. У хлопчика наявні труднощі з РВПК через обмежений словниковий запас, недостатню сформованість просторових уявлень, простеження граматичних зв'язків, необхідних для правильного вживання ПК. Такі утруднення пояснюються повільним дозріванням одразу кількох зон мозку (тім'яної, скроневої, лобної), що підтверджено даними енцефалографічного обстеження, наданого батьками. Недостатнє дозрівання тім'яної кори ускладнює розуміння хлопчиком прийменників просторового значення. Фрагментарне функціонування скроневої кори зумовлює труднощі з добором слів і неправильне використання прийменників у власному мовленні. Повільне дозрівання лобної кори призводить до частих граматичних помилок або взагалі пропуску прийменників у висловлюваннях, що яскраво є характерним для Івана С.

Крім того, нестабільна увага і швидка втомлюваність, які спостерігаються у хлопчика, можуть свідчити про ще не повністю сформовані регуляторні, виконавчі функції мозку, що теж локалізуються у лобних ділянках. Це впливає не лише на здатність утримувати завдання в пам'яті, а й на якість зосередженості в процесі мовленнєвих висловлювань. При обстеженні Івана С. були виявлені проблеми із засвоєнням ПК, які мають комплексний характер, пов'язаний як із віковими нейропсихологічними особливостями розвитку, так і з браком мовленнєвого досвіду, збідненим лексичним запасом і недостатньою сформованістю уваги.

Більш продуктивним при роботі з Іваном С. стане використання комплексного підходу до корекції, що охоплюватиме паралельно різні напрями, в т. ч. й зі стимулювання окремих мозкових ділянок. Зокрема, активізацію розвитку тім'яної кори варто здійснювати через вправи на просторове мислення та орієнтацію – складання пазлів, конструювання, ігри за планами та схемами. Паралельно слід працювати над розширенням словникового запасу та розумінням семантики прийменників через наочні матеріали, мультимедійні засоби та контекстуальні пояснення, що стимулюватиме скроневу кору. Розвиток лобної кори, зокрема зони Брока, потребує проведення спеціальних вправ на побудову простих і складних речень з прийменниками, поступового ускладнення граматичних конструкцій і залучення ігор, спрямованих на формування уваги та контроль імпульсів. Окрім того, слід застосо-

вувати методи, що сприяють розвитку виконавчих функцій – ігри на запам'ятовування інструкцій, планування послідовності дій та вправи на концентрацію уваги під час мовленнєвої діяльності.

Здійснимо аналіз ресурсного потенціалу діагностичних завдань і визначимо перешкоди, що постали перед логопедом у ході їх виконання дітьми. У логодіагностичних завданнях найбільш ефективним підходом була ігрова форма подачі матеріалу, яка сприяла підвищенню інтересу дітей до виконання вправ. Використання змагальних елементів і квестів стимулювало мотивацію, проте окремі діти іноді діяли хаотично, не дотримуючись чітких правил та інструкцій. Візуальна підтримка, зокрема сюжетні малюнки та мультимедійні матеріали, значно полегшувала розуміння завдань, але діти з нестабільною увагою потребували кількаразового повторення інструкцій.

Емоційна підтримка відігравала важливу роль у процесі виконання завдань. Похвала за правильні відповіді та навіть за старанність допомагала дошкільникам зберігати мотивацію, проте деякі діти поспішали якнайшвидше отримати результат, що призводило до мовленнєвих помилок. Використання знайомих та улюблених тем (наприклад, транспорт, тварини) сприяло більш активному включенню в роботу, оскільки дошкільники охоче виконували завдання, пов'язані з їхніми інтересами. Попри зацікавленість, діти часто відволікались, особливо під час завдань, виконання яких потребує більшої кількості часу, що зумовлено швидкою втомлюваністю. У таких випадках ефективною стратегією була зміна активності або залучення дитини до сумісної з педагогом підготовки до заняття. Особливо результативними були ситуації, коли логопед навмисне припускався помилок, а дитина прагнула і могла їх виправити, що створювало додатковий стимул для зосередженого виконання вправ.

Таким чином, дослідження, проведене на базі Логопедично-корекційного центру «Країна мовлення» в м. Тернопіль, показало різні результати виконання діагностичних проб дітьми. Завдання на розуміння та використання прийменникових конструкцій допомогли оцінити рівень їх мовленнєвого розвитку:

а) 1 дитина з високим рівнем мовленнєвого розвитку правильно використовувала конструкції, що може свідчити про позитивну динаміку в розвитку мовленнєвих і когнітивних навичок, завдяки систематичній корекційній роботі, яку дитина отримувала упродовж останнього року навчання;

б) 3 дітей із середнім рівнем виконали завдання з помилками, що вказує на потребу в удосконаленні навичок;

в) 1 дитина з низьким рівнем виявила значні труднощі у виконанні завдань і потребує подальшої

цілеспрямованої індивідуальної корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на формування мовленнєвих і когнітивних навичок. Загалом, запропоновані нами логодіагностичні завдання допомогли визначити рівень розвитку дітей та визначити необхідні напрями для подальшої корекції.

Висновки. Розуміння та використання прийменникових конструкцій є суттєвим елементом становлення граматичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку. Це має особливе значення для дітей із загальним недорозвитком мовлення, які мають виражені труднощі у засвоєнні

лексико-граматичних засобів. Обстеження сформованості розуміння та використання прийменникових конструкцій у дітей дошкільного віку із ЗНМ виявило різноманітність рівнів мовленнєвого розвитку серед учасників експерименту. Залучення ігрових методик, візуальних опор і емоційного підкріплення сприяло підвищенню зацікавленості дітей у виконанні завдань. Отримані результати діагностики дали змогу окреслити напрями подальшої індивідуальної корекційно-розвивальної роботи з кожною дитиною зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальний недорозвиток мовлення. Логопедія. За ред. М. К. Шеремет. К. : ВД «Слово», 2010. С. 235-296.
2. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-метод. комплекс. Київ: Освіта України, 2011. 294 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/738735/>
3. Рібцун Ю. В. Загальний недорозвиток мовлення у дошкільників: пропедевтика та корекція. *Дошкільне виховання*. №3. 2024. С. 3-10. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/740003>
4. Рібцун Ю. В. Особливості використання прийменникових конструкцій школярами із тяжкими порушеннями мовлення. *Modern educational space: Conference Proceeding*, October 22, 2021. Leipzig: Baltija Publishing. P. 79-83. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729331/>
5. Соботович Є. Ф. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку. *Теорія і практика сучасної логопедії* : зб. наук. пр. Вип. 2. К. : Актуальна освіта, 2005. С. 3-17.
6. Спеціальна педагогіка і психологія : сучас. термінол. словник. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
7. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-метод. комплекс / За ред. Є. Ф. Соботович. К. : Актуальна освіта, 2007. 120 с.
8. Brushnevska I., Ribtsun J., Stasiuk L., Ilina N., Vasylehko I., Kolodiazna V. Psycholinguistic Preconditions of Speech Formation of Children with General Speech Retardation. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2021. 12(4). P. 263-277. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729330/>

REFERENCES

1. Zahalnyi nedorozvytok movlennia (2010). *Lohopediia* : pidruchnyk [Speech therapy: textbook] Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo». S. 235-296 [in Ukrainian].
2. Ribtsun, Yu V. (2011). Korektsiine navchannia z rozvytku movlennia ditei molodshoho doshkilnogo viku iz ZNM [Corrective training for speech development of younger preschool children with general speech underdevelopment] : prohramno-metod. kompleks. Kyiv: Osvita Ukrainy. 294 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/738735/> [in Ukrainian].
3. Ribtsun, Yu. V. (2024). General speech underdevelopment in preschoolers: propaedeutics and correction. [General speech underdevelopment in preschoolers: propaedeutics and correction]. *Preschool Education*. № 3. Pp. 3-10. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/740003> [in Ukrainian].
4. Ribtsun, Yu. V. (2021). Osoblyvosti vykorystannia pryimennykovykh konstrukttsii shkoliaramy iz tiazhkymy porushenniamy movlennia. [Peculiarities of the use of prepositional constructions by schoolchildren with severe speech disorders]. *Modern educational space: Conference Proceeding*, October 22, Leipzig: Baltija Publishing. P. 79-83. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729331/> [in Ukrainian].
5. Sobotovych, Ye. F. (2005). Formuvannia semantychnoi struktury slova u ditei z vadamy movlennievoho rozvytku. [Formation of semantic structure of a word in children with speech development disorders]. *Teoriia i praktyka suchasnoi lohopedii* : zb. nauk. pr. Vyp. 2. K. : Aktualna osvita, S. 3-17 [in Ukrainian].
6. Spetsialna pedahohika i psykholohiia [Special pedagogy and psychology] : suchas. terminol. slovnyk. Kyiv : Heneza, 2024. 272 s. [in Ukrainian].
7. Trofymenko, L. I. (2007). Korektsiine navchannia z rozvytku movlennia ditei serednogo doshkilnogo viku iz ZNM [Correctional training for speech development of middle preschool children with general speech underdevelopment] : prohramno-metod. kompleks / Za red. Ye. F. Sobotovych. K. : Aktualna osvita, 120 s. [in Ukrainian].
8. Brushnevska, I., Ribtsun, J., Stasiuk, L., Ilina, N., Vasylehko, I., & Kolodiazna, V. (2021). Psycholinguistic Preconditions of Speech Formation of Children with General Speech Retardation. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2021. 12(4). P. 263-277. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729330/>